

De kracht van het verleden is de kracht van de toekomst

- academische openingsrede 22/09/2009 -

"De politieke wereld zou eindelijk eens het belang moeten inzien van een Nederlandstalige universiteit met internationale uitstraling in de grootste studentenstad van België."

Paul De Knop, rector Vrije Universiteit Brussel

Geachte excellenties, collega's, studenten, vrienden van de Vrije Universiteit Brussel,

De universiteit van Cambridge bestaat 800 jaar en om dat in de verf te zetten, hebben ze daar een origineel initiatief gelanceerd. Cambridge heeft aan rectoren van universiteiten en onderzoeksinstituten in de hele wereld gevraagd om een brief te schrijven, een brief gericht aan onze opvolgers over 100 jaar. Het project heet dan ook toepasselijk Letters to the future. Ook ik heb dus een brief mogen schrijven aan de man of vrouw die in 2109 het geluk zal kennen om rector van de Vrije Universiteit Brussel te zijn. De brief is intussen in een verzegelde enveloppe naar Cambridge gestuurd, en daar wordt hij ongeopend bewaard, honderd jaar lang. Pas dan, in 2109, wordt de bewuste brief teruggestuurd naar de Vrije Universiteit Brussel. Weinigen onder ons zullen dat heuglijke moment meemaken, vrees ik... Maar niet getreurd, het belangrijkste is natuurlijk niet dat de brief over 100 jaar naar de Vrije Universiteit Brussel wordt teruggestuurd, maar wel dat de postbode de Vrije Universiteit Brussel zal vinden. Met andere woorden: zal er over 100 jaar nog altijd een bloeiende Nederlandstalige universiteit in het hart van ons land en van Europa bestaan.

Om me met die vraag bezig te houden, had ik de brief van Cambridge echt niet nodig. Ik ben er namelijk al een heel jaar mee bezig, sinds mijn verkiezing tot rector. Misschien niet meteen met de Vrije Universiteit Brussel over honderd jaar, maar in elk geval wel met de Vrije Universiteit Brussel in het volgende decennium. Ik heb het al vaak gezegd: als we een toekomst willen, dan moeten we die zelf maken. Samen werken aan onze toekomst. De aanzet is het voorbije jaar alvast gebeurd, met de opmaak van het Algemeen Strategisch Plan. Het is een turf geworden van 1600 pagina's, waaraan alle geledingen van de universiteit met veel enthousiasme - en soms ook wel eens met bloed, zweet en tranen - hebben meegewerkt.

I. Het verleden¹

Maar daarover straks meer, want de tijd, dames en heren, de tijd kent twee richtingen. Je moet niet alleen vooruit kijken, het is ook belangrijk om achteruit te kijken, naar het verleden. Want in het verleden liggen onze wortels verankerd, de wortels waaruit we de kracht moeten putten om de uitdagingen van vandaag en van morgen aan te kunnen. En dat verleden krijgt vandaag extra glans, omdat we een dubbele verjaardag te vieren hebben. 40 jaar geleden ging het eerste academiejaar van de prille en autonome Vrije Universiteit Brussel van start, het academiejaar 1969-1970. Maar als vrije universiteit

---

¹ Met dank aan Frank Scheelings (Universiteitsarchief) voor zijn bijdrage tot deze tekst.

zijn we uiteraard veel ouder, en hebben we een gemeenschappelijke geschiedenis met onze Franstalige vrienden van de ULB.

Monsieur le Président,
Messieurs les Recteurs,
Chers amis de l'Université Libre de Bruxelles,

Votre présence est pour nous – comme chaque année – la preuve de nos liens solides, de notre amitié. Nous sommes des frères de longue date. Notre histoire commune a commencé en 1834, il y a 175 ans. Nous fêterons cet anniversaire ensemble. En mai 2010 on fêtera « la nuit des lumières », « de nacht van de verlichting ». Un grand événement au cœur de la ville, rassemblant personnel, étudiants et anciens de nos deux universités.

40 jaar, 175 jaar: een dubbele verjaardag die we samen met u allen willen vieren.

De voorgeschiedenis

Maar eerst neem ik u graag even mee naar een verder verleden, want de stichting van de Brusselse vrije universiteit in 1834 heeft uiteraard een lange voorgeschiedenis. Leuven is de oudste universiteit, maar eigenlijk behoorde de eerste Belgische universiteit in Brussel te staan. Verschillende machtshebbers meenden immers dat Brussel als hoofdstad een universiteit moest hebben. De Brabantse hertog Jan IV wou in 1424-1425 in Brussel een 'Studium generale' – dat is een universiteit – installeren. Maar de Brusselaars zouden dit geweigerd hebben. Leuven was dus een soort tweede keuze, met het ontstaan van de KUL in 1426 tot gevolg.

In 1788 haalt Keizer Jozef II tijdens een conflict met de Leuvense universiteit drie faculteiten - Kunsten, Rechten en Geneeskunde - korte tijd naar Brussel. De keizer was misnoegd omdat de leiders van de Leuvense universiteit zijn hervormingsplannen niet steunden. Ook Napoleon richtte in Brussel een Rechtsfaculteit en een Faculteit Wetenschappen op, die samen met hem weer van het toneel verdwenen.

Dan kwam het Hollandse bewind. Het installeerde 3 staatsuniversiteiten: een in Gent, een in Luik en een in Leuven. Vanaf 1830 hernemen de katholieken allerlei initiatieven om hun scholen te heropenen en het officieel onderwijs te ontmantelen. De unionistische regering vindt alvast dat er te veel universiteiten zijn, maar: de regering laat de zaak aanslepen.

1834

In die periode – in 1831 - krijgt een groep 'liberale' intellectuelen geleid door Auguste Baron en Adolphe Quetelet het idee om ook een universiteit op te richten. Een vrije universiteit omdat ze de Staat met haar katholiek/conservatieve regeringen niet vertrouwen. Een universiteit in Brussel omdat ze vinden dat de hoofdstad genoeg potentieel heeft voor intellectuelen en ook omdat vanuit de hoofdstad de jong geboren natie moest ondersteund worden.

Als de bisschoppen in het voorjaar van 1834 het project van de KUL aankondigen, lanceert Baron zijn ULB-project in de maçonnieke loge 'Les Amis Philantropes'. Hij krijgt de steun van Pierre-Théodore Verhaegen en nog datzelfde jaar gaat de ULB van start als Université libre de *Belgique*.

Bij het ontstaan van de ULB is Brussel – als we naar de bevolking kijken - nog een overwegend Vlaamse stad met ca 60% Vlamingen en 38 % Franstaligen. Dit Vlaamse karakter kalft af tot een overwegend tweetalig karakter rond 1890, om dan tussen de twee wereldoorlogen om te slaan in een overwegend Franstalig karakter.

Vlaams – of Nederlands uiteraard - wordt gezien als de taal van de mindere standen, die in de democratische milieus van de ULB wel een zekere sympathie en sociaal mededogen opwekken. Maar vanaf 1880 verziekt de sfeer tussen Nederlandstaligen en Franstaligen langzaam en barst ook op de universiteit een taalstrijd los. Een taalstrijd die de Nederlandstaligen op de universiteit in het begin van de 20ste eeuw isoleert. Door het verfransingssucces in Brussel en de beperkte invloed die de Vlamingen kunnen hebben op een privé-initiatief als de ULB, heeft de strijd om een Nederlandstalige universiteit zich al voor de eerste wereldoorlog naar de Universiteit van Gent verplaatst, die als Rijksuniversiteit een makkelijker te veroveren doelwit was. Vlaamse oudstudenten van de ULB zoals Lodewijk De Raet voor de eerste wereldoorlog en August Vermeylen na de eerste wereldoorlog hebben hierin een belangrijke rol gespeeld.

Langzame verdubbeling

Leuven wilde niet achterblijven bij Gent en had daarom in de jaren '30 de meeste cursussen al verdubbeld. Daardoor hebben de universiteiten van Gent en Leuven de Vlaamse studentenmarkt al sedert halfweg de jaren '30 onder elkaar kunnen verdelen. Nu leek dat voor de ULB niet zo erg, want er waren niet zo veel secundaire scholen in Vlaanderen en dus gingen weinig Vlamingen verder studeren. Tot de jaren '60 van de vorige eeuw. Toen nam het aantal Vlaamse universiteitsstudenten spectaculair toe. Het verdubbelingsritme van de ULB daarentegen was veel te traag. De inspanningen van Vlaamse studenten, van assistenten en professoren, van de Vereniging voor Nederlands Vrijzinning Hoger Onderwijs en van de Oudstudentenbond konden het proces nauwelijks versnellen. De interne tegenstellingen op de ULB werkten verlamdend, de voorstanders van de verdubbeling stonden lijnrecht tegenover fanatieke Franstaligen, in de sfeer van de taalstrijd. En daardoor zijn in 1969 nog niet alle faculteiten verdubbeld. In de praktijk heeft de ULB dus tussen 1930 en 1969 een kans gemist om een sterke Nederlandstalige universiteit uit te bouwen.

1969

Eind jaren zestig zitten we midden in de studentenrevolte. In Brussel gaat die studentenrevolte bij de Vlaamse studenten hand in hand met taaleisen. Er wordt een coördinatiecomité opgericht, het Coördinatiecomité van de Nederlandstalige Universitaire Gemeenschap. In de discussies die daarop volgen weet Alois Gerlo zich sterk te profileren. Maar helaas leiden de discussies niet tot een aanvaardbare structuur binnen de ULB. Daarom beslist uiteindelijk de politieke wereld – met voorop minister Piet Vermeylen, zelf Nederlandstalig professor aan de ULB - om de universiteiten werkelijk te scheiden en nieuwe rechtspersonen in het leven te roepen. Dus niet alleen de KUL en de UCL werden gesplitst, maar in een beweging ook de ULB en de VUB. De wet van 28 mei 1970 bekrachtigde de splitsing die eigenlijk al had plaatsgevonden, want het eerste academiejaar van de autonome Vrije Universiteit Brussel was in oktober 1969 al van start gegaan.

Belangrijk is dat de Vrije Universiteit Brussel erkend werd als een volledige basisuniversiteit. Dit wil zeggen een universiteit die een aantal richtingen moet aanbieden, omdat ze de basis vormen van een volwaardige universiteit.

De startperiode van de autonome Vrije Universiteit Brussel was een echte pioniersperiode. In een mum van tijd moesten onze voorgangers de structuren voor een volwaardige universiteit creëren en een campus bouwen, twee campussen zelfs. De basisuniversiteit werd gezien als een universiteit voor ongeveer 5000 studenten en de nieuwe gebouwen waren daarop voorzien. Die 5000 studenten werden al na 10 jaar gehaald. Terwijl het aantal studenten aan andere universiteiten begin jaren '70 nauwelijks toenam, deed de Vrije Universiteit Brussel een indrukwekkende inhaalbeweging. De aangroei werd vooral verwezenlijkt door 2° en 3° cyclusstudenten. In de eerste helft van de jaren '90 wordt – onder grote politieke druk - het principe van de volledige universiteit opgegeven. De deur voor afbouw komt hierdoor op een kier te

staan. Rector Els Witte zal in de jaren die daarop volgen grote inspanningen leveren om de zware aanvallen op de volledige universiteit af te slaan.

De dramatische financiering

Dan is er nog de financiering. Tot midden jaren '70 was het overheidsbeleid gericht op de expansie van het universitair onderwijs. Maar toen kwam de economische crisis van de jaren '70 en '80. De overheid wilde de groei materieel beperken. De democratiseringsideeën van de universitaire expansie, waarbij de overheid als financierder optrad om meer universitair onderwijs aan te bieden aan bredere lagen van de bevolking, die democratiseringsideeën zijn toen vervangen door een besparingslogica. Grote hervormingen als de overheveling van het onderwijs van het federale naar het gemeenschapsniveau of later de verklaring van Bologna, gingen telkens gepaard met meer kwantitatieve en kwalitatieve eisen. De universiteiten moesten nieuwe systemen invoeren om te besparen. Deze financieel nadelige trend zien we ook in het structuurdecreet met de associaties, in het financieringsdecreet met de diplomafinanciering en de kwantitatieve outputfinanciering van wetenschappelijk werk én in de voorstellen van de commissie-Soete, voorstellen om het hoger onderwijs te rationaliseren en te optimaliseren. De achterliggende politieke idee bij de vorming van de associaties was dat er meer lokale of regionale samenwerking zou ontstaan tussen universiteiten en hogescholen. Maar dit bleek achteraf een politieke inschattingsfout, want de opgelegde samenwerking tussen universiteiten en hogescholen werd vanuit katholieke hoek meteen volgens het zuilenprincipe ingevuld, waardoor de KUL nu campussen heeft in heel Vlaanderen.

II. Het heden

En zo zijn we bij het heden aanbeland, dames en heren. Het hier en het nu.

De Vrije Universiteit Brussel telt momenteel ruim 9.000 studenten en we zijn duidelijk op weg naar 10.000 studenten. We beginnen het academiejaar met maar liefst 10 procent meer generatiestudenten dan vorig jaar. Maar ook onze concurrenten zijn gegroeid. U heeft het misschien al gelezen in de krant: er zijn nu eenmaal uitzonderlijk veel eerstejaarsstudenten, onder meer omdat er in 1991 een geboortepiek was. En daardoor gaan we jammer genoeg relatief gezien niet vooruit, want de beurs waaruit de universiteiten hun middelen krijgen, die beurs is gesloten. Om meer geld te krijgen, moet je marktaandeel stijgen. Absolute cijfers volstaan niet.

Maar dat neemt niet weg dat ik verheugd ben dat we 10 procent meer studenten hebben ingeschreven. En ik ben ervan overtuigd dat ze een goede keuze hebben gemaakt. Ons onderwijs is voortreffelijk, onze opleidingen krijgen steevast goede punten van de onafhankelijke en strenge visitatiecommissies die over de kwaliteit van de universitaire opleidingen waken. Ook ons onderzoek is zonder meer excellent. Aan de Vrije Universiteit Brussel zijn meer dan 150 onderzoeksgroepen actief, waarvan een aantal tot de absolute wereldtop behoort. En we mogen ook ons ziekenhuis niet vergeten. Het UZ Brussel is goed voor 20.000 daghospitalisaties en 27.000 gehospitaliseerde patiënten per jaar. Het ziekenhuis en de medische faculteit genieten wereldfaam, onder meer – maar zeker niet alleen - dankzij de in-vitrobevruchting.

III. De toekomst

De Vrije Universiteit Brussel heeft dus een stevige basis, zowel op het vlak van onderwijs en onderzoek als wat maatschappelijk dienstbetoon betreft.

Maar dat alles neemt niet weg dat we voor serieuze uitdagingen staan. De grootste uitdaging – het ging er daarnet al even over - is ongetwijfeld de financiering. In 2013 valt de zogeheten "verevening" weg. De verevening is een tijdelijke maatregel van de overheid om de dalende financiering van universiteiten en hogescholen te compenseren. Die dalende financiering is het gevolg van het financieringsdecreet.

Wat we alvast niet mogen doen, is bij de pakken blijven zitten. En dat doen we ook niet. De Raad van Bestuur heeft in de zomer het licht op groen gezet voor het **Algemeen Strategisch Plan 2009-2012**. Het doel van dit toekomstplan is duidelijk: een krachtig antwoord bieden op de vele uitdagingen waar we ondanks onze kwaliteit als universiteit toch voor staan.

Om haar financiering veilig te stellen, gaat de Vrije Universiteit Brussel resoluut voor meer studenten en voor een performantieverhoging inzake studierendement en onderzoeksoutput. Dat alles uiteraard om de inkomsten te verhogen.

Maar om het tekort op de recurrente begroting weg te werken, zullen we ook onze uitgaven moeten bekijken en besparen waar dat nodig en mogelijk is. Tegelijk zullen we ook nieuwe inkomsten zoeken, onder meer via fundraising en publiek-private samenwerking.

Want net nu moeten we ook durven investeren in een duurzame toekomst. Het Algemeen Strategisch Plan voorziet alvast in een ambitieus bouwplan, dat zowel aankoop, renovatie als nieuwbouw omvat. De belangrijkste prioriteiten zijn de aankoop van een gebouw voor alles wat met "internationalisering" te maken heeft, de bouw van een nieuw animalarium op campus Jette, de vervanging door nieuwbouw van de studentenkoten uit de jaren '70 op campus Etterbeek, de bouw van een sporthotel op campus Etterbeek, een prestigieuze *medische boulevard* in Jette met o.a. een congrescentrum en een hotel waar familieleden van buitenlandse patiënten kunnen overnachten en last but not least de renovatie van de bestaande VUB-gebouwen. De nieuwbouw wordt begroot op 90 miljoen euro en voor de renovatie is er jaarlijks 6,5 miljoen euro nodig.

Onze missie

Voor we ons plan in detail zijn beginnen uitwerken, hebben we nog eens klaar en duidelijk onze missie geformuleerd. Een missie die kort en krachtig zegt waar we voor staan.

Ik citeer: "De Vrije Universiteit Brussel is een volwaardige, kwaliteitsvolle, maatschappelijk geëngageerde en internationaal georiënteerde universiteit in Brussel." Meer moet dat niet zijn. Dit is voor iedereen klaar en duidelijk, denk ik. En het is niet omdat we onze concurrentiepositie ten opzichte van de andere universiteiten voortdurend moeten verstevigen, dat onze vrijzinnig-humanistische levensbeschouwing niet belangrijk meer zou zijn. Wel integendeel. Wij huldigen het principe van vrij onderzoek, verwerpen dogma's en gezagsargumenten bij de opbouw van onze overtuigingen en erkennen geen ander moreel gezag dan de mens zelf.

Het zelfbeschikkingsrecht is voor ons fundamenteel en moet voor alle mensen gelden zonder enig onderscheid. Vanuit dit zelfbeschikkingsrecht benutten we de mogelijkheid om onze eigen keuzes te kunnen maken. Onze strijd voor de legalisering van abortus en euthanasie dienen in deze context te worden begrepen ...

Met andere woorden: de Vrije Universiteit Brussel blijft haar waarden trouw, maar tegelijk streven we naar een grotere efficiëntie en willen we een sterkere verankering in Brussel en in de wereld. We willen een duurzame motor voor Brussel zijn. We willen door onderwijs en onderzoek de toekomst mee creëren.

Om onze missie te realiseren, kiezen we daarom resoluut voor **drie grote pijlers** of strategische entiteiten:

1. De verdere ontwikkeling van een performante Nederlandstalige universiteit in Brussel via een eigen onderwijsconcept
2. De verdere uitbouw van een universitaire (bio)medische campus in Jette
3. De oprichting van een internationale University of Brussels

We zullen preferentieel met onze alliantiepartner de Universiteit Gent samenwerken om een aantal masteropleidingen te verstevigen en elkaars onderzoek te versterken. Met onze associatiepartner de Erasmushogeschool Brussel streven we een maximale synergie na.

We grijpen onze maatschappelijke betekenis voor Vlaanderen en voor Brussel aan om, door extra te investeren, de (bio)medische campus in Jette te laten uitgroeien tot een volwaardig Universitair Medisch Centrum.

Vertrekkend van onze unieke ligging in de hoofdstad van Europa en onze historische relatie met de Université Libre de Bruxelles, willen we samen werk maken van een doorgedreven internationalisering.

Chers amis de l'Université Libre de Bruxelles,

Il y a un an, je vous ai invité a créer avec nous the University of Brussels. Aujourd'hui je relance mon appel, pour que notre 175ème anniversaire marque le début de notre projet international, un projet ambitieux de 2 universités et de 2 communautés.

We zullen uiteraard ook onze alliantie- en associatiepartners bij het project "University of Brussels" betrekken.

Wat verwachten we van de overheid?

Straks is het aan de minister van Onderwijs. Bedankt Pascal Smet dat u op onze uitnodiging bent ingegaan. Ik maak van de gelegenheid misbruik om een en ander van u en van de overheid te vragen.

We vragen dat de Vlaamse overheid rekening houdt met de moeilijke Brusselse context op het vlak van studentenrekrutering. Daarom vragen we om de compensatie voor de dalende financiering - de zogeheten verevening – te verlengen tot 2017. Zo krijgen wij en andere Brusselse onderwijsinstellingen voldoende tijd om structurele maatregelen te nemen om het wegvallen van die verevening op te vangen. We vragen ook dat de overheid een investeringsfonds voor infrastructuur opricht, naar analogie met het leerplichtonderwijs, via zogeheten DBFM-formules: design, build, finance and maintain. Hierbij horen ook bijkomende REG-middelen, dat zijn middelen voor rationeel energiegebruik.

De bereikbaarheid van onze twee campussen met het openbaar vervoer moet beter, en dat geldt zeker voor Jette. Ik hoop alvast dat de sneltram die u als Brussels minister op de sporen heeft gezet binnenkort ook effectief zal rijden. Voor de mobiliteitskost van ons personeel vragen we extra steun van de Vlaamse overheid. Dat dit nu niet gebeurt, is immers een pure vorm van discriminatie ten opzichte van de andere hogeronderwijsinstellingen in Vlaanderen, die zulke steun wel krijgen.

Brussel, meneer de minister, is de grootste studentenstad van het land, met 75.000 studenten, van wie 25.000 aan een Nederlandstalige hogeronderwijsinstelling. Maar Brussel is ook de enige stad in ons land met internationale bekendheid en uitstraling, laten we die troef dan ook voluit uitspelen op de buitenlandse studentenmarkt.

Om meer buitenlandse studenten te kunnen aantrekken, vragen we van de Vlaamse overheid een soepele opstelling inzake taal. We kunnen pas voluit de kaart van de internationalisering trekken, als we de mogelijkheid krijgen om opleidingen volledig in het Engels aan te bieden.

Ik ga besluiten. De weg die de overheid heeft gekozen, is niet deze van een visionair model waarbij Brussel wordt uitgespeeld op de internationale markt, maar deze van een economisch model: met rationalisatienormen en met een financiering gebaseerd op studentenaantallen. Zo wordt geleidelijk een hervorming van het onderwijs nagestreefd waarbij de keuzevrijheid en de mens- en maatschappijvisie aan belang inboeten. De Vrije Universiteit Brussel blijft - haar missie indachtig - het vrijzinnig humanisme hoog in het vaandel dragen, maar door het financieringsdecreet zijn we gedwongen om allianties aan te gaan en om ons duidelijk meer internationaal op te stellen. Dit zullen we dan ook resoluut doen, evenwel niet blindelings.

Daarom hebben we bepleit om ten minste die opleidingen die een levensbeschouwelijke grond hebben een uitzonderingsstatuut te geven in de komende rationalisatie. Want, veel belangrijker dan of je gelooft of wat je gelooft, is dat niemand zijn of haar geloofsovertuiging opdringt, laat staan oplegt. Met andere woorden: het vrij onderzoek moet gegarandeerd blijven. De Vrije Universiteit Brussel heeft in het verleden meer dan eens op de barricade gestaan, hierbij steunend op haar wetenschappelijke inzichten. Denken we maar aan reproductieve geneeskunde, abortus, euthanasie.

Wij willen dit ook in de toekomst kunnen blijven doen ...

Maar met de hulp van u allen ben ik er rotsvast van overtuigd dat we alle uitdagingen die op ons afkomen, succesvol zullen kunnen trotseren.

Zodat de postbode over 100 jaar een brief uit Cambridge zal kunnen bezorgen aan een gezonde en bloeiende Vrije Universiteit Brussel.

Ik heb gezegd!